

თენგიზ ქავთარაძე

**აშშ-ის აბრარული სექტორის ინოვაციურ სისტემებში
კლასტიზაცია, როგორც მცირე ბიზნესის განვითარების
საშუალება და მათი ბამოცდილების განზოგადება
საქართველოში**

ანოტაცია. ნაშრომში შესწავლილია აშშ-ის სოფლის მეურნეობის სისტემებში კლასტერების, როგორც ინოვაციური ინფრასტრუქტურის ობიექტის ფუნქციონირება და მათი გამოცდილების განზოგადების მიზანშეწონილობა საქართველოში.

ნაშრომში პირველადაა საუბარი იმის თაობაზე, რომ თანამედროვე პრაქტიკაში ნაკლებად არის შესწავლილი რეგიონული კონკურენტუნარიანობის მექანიზმი და კლასტერების როლი კონკურენტუნარიანობაში. დადგენილია, რომ კლასტერები ხელს უწყობს ახალი მცირე და საშუალო ბიზნესის წარმოქმნასა და განვითარებას. კვლევის სიახლედ მიგვაჩნია მოსაზრება: საქართველოში კლასტერული თვალსაზრისით, პროდუქციის ძირითადმა და უმსხვილესმა მეიდველმა სახელმწიფომ დაკარგა თავისი როლი ტერიტორიული საწარმოო კომპლექსების საქმიანობაში საზოგადოებრივი პროდუქტის განაწილების ხასიათის ცვლილებასთან დაკავშირებით. ნაშრომში პირველადაა წამოყენებული წინადადება საქართველოში თუშური ცხვრის კლასტერის შექმნის აუცილებლობის შესახებ. აშშ-ს და ევროკავშირის მსგავსად, როგორც ქვეყნის, ისე რეგიონის კონკურენტუნარიანობის ამაღლე-

ბისათვის უნდა დაჩქარდეს მებაღეობა-მევენახეობის, ღვინის, მენაიეობის, სუბტროპიკული კულტურებისა და სხვა დარგების კლასტერიზაცია.

* * *

ინოვაცია მეცნიერული ცოდნისა და მოწინავე გამოცდილების მიღწევების გამოყენებაზე დამყარებული სიახლეებია ტექნიკაში, ტექნოლოგიაში, შრომის ორგანიზაციასა და მართვაში. მეცნიერულ და ტექნოლოგიურ სიახლეთა გამოყენება ეხება ადამიანთა საქმიანობის ყველა, მათ შორის აგრარულ სფეროს.

აშშ-ის სახელმწიფო აგრარული ინოვაციური პოლიტიკა ქვეყნის სოციალურ-ინოვაციური პოლიტიკის ორგანული შემადგენელი ნაწილია, რომელიც სოფლის მეურნეობაში განსაზღვრავს ინოვაციური საქმიანობის სფეროში სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოების ფუნქციონირების მიზნებს, ძირითად მიმართულებებსა და მეთოდებს. სოფლის მეურნეობაში ინოვაციური პოლიტიკის უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა ისეთი მექანიზმის შექმნა, რომელიც უზრუნველყოფს ტექნიკისა და ტექნოლოგიის უახლესი მიღწევების, საერთოდ, სამამულო და საერთაშორისო ინოვაციური საქმიანობის შედეგების წარმატებით გამოყენებას, მსოფლიო ბაზარზე კონკურენტუნარიანი პროდუქციის წარმოების, ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების დაჩქარებისა და საზოგადოების მუდმივად მზარდ მატერიალურ და კულტურულ დონისძიებათა სულ უფრო სრულად დაკმაყოფილებას.

აშშ-ის ინოვაციური პოლიტიკის წარმატება სოფლის მეურნეობაში გამოწვეულია დიდი კაპიტალდაბანდებებით და იმით, რომ სწრაფად მატულებს მაღალ კვალიფიციური მუშახელის გამოყენება, ხდება თესლის მეცნიერული დამუშავება და გადამუშავება იმ მიზნით, რომ ის მაქსიმალურად პროდუქტიული და გამძლე იყოს დაავადებებისა და გვალვებისადმი. დადგენილია სასუქების გამოყენების და ირიგაციის ოპტიმალური რაოდენობა. მუშავდება პროექტები ახალი ტრაქტორებისა და სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკის შესახებ; მექანიზაციის გამოყენება კულტივაციისა და მოსავლის აღებისას ამცირებს შრომით დანახარჯებს და იძლევა დროის ეკონომიას პროდუქციის ყოველ ერთეულზე. ფერმერებს მიეწოდებათ კვლევითი ინფორმაცია (ექსტენშნ სერვისის) სამსახ-

ურის მეშვეობით. ეს არის საკმაოდ მოქნილი და ძლიერი სამსახური, სასოფლო-სამეურნეო ცოდნის გავრცელებისა და დანერგვის შესახებ. ამერიკის შეერთებული შტატების თითქმის ყოველ შტატს, როგორც წესი აქვს ერთი სასოფლო-სამეურნეო უნივერსიტეტი მაინც, ხოლო ყოველ ოკრუგს, ანუ რაიონს „eqstern servisis“ სამსახურის ოფისი, რომელიც უზრუნველყოფს ფერმერებისათვის აგრეთვე, ქალებისა და ბავშვებისათვის აუცილებელი ინფორმაციის მიწოდებას.

აშშ-ის სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკის პრიორიტეტია ინოვაციური ინფრასტრუქტურის განვითარება. ინოვაციური ინფრასტრუქტურის ობიექტების შექმნა იქნას მთელი ინოვაციური პროცესის რეალიზების საშუალებას იძლევა. საზღვარგარეთის გამოცდილებიდან გამომდინარე, ასეთი სტრუქტურებია: ტექნოლოგიური პარკები, ტექნოლოგიური ცენტრები, ტექნოპოლისები, ე.წ. „ინკუბატორები“, ვენჩურული ფორმები, კლასტერიზაცია და სხვა.

კლასტერი არის გეოგრაფიული ნიშნებით კონცენტრირებული ურთიერთდაკავშირებული ორგანიზაციების ჯგუფი, რომელიც მოქმედებს განსაზღვრულ სფეროში და ხასიათდება ერთიანი და ურთიერთშემავსებელი საქმიანობით.

ეკონომიკის განვითარების დარგობრივმა მიდგომამ, რომელიც საბაზრო მეურნეობის სხვადასხვა სეგმენტის წინააღმდეგობას იწვევს, აქტუალობა დაკარგა. სამეურნეო ობიექტის მართვამ ქსელური ხასიათი მიიღო. თანამედროვე ეტაპზე რეგიონებისა და ბიზნესის განვითარების ეფექტიანობა კლასტერისა და სხვა ქსელური საწარმოო სისტემების გამოყენებასთანაა დაკავშირებული. კლასტერი, როგორც ფირმათაშორისო ურთიერთობების ქსელური ორგანიზაციის ფორმა, იძლევა გარემოში მიმდინარე ცვლილებებზე სწრაფი რეაგირების შესაძლებლობას. იგი ითვალისწინებს შემოქმედებითი ტექნოლოგიური და ფინანსური რესურსების გაერთიანებას ტერიტორიულად ლოკალიზებული, მაგრამ ურთიერთდაკავშირებული საწარმოებისა და დაწესებულებების დაჯგუფებით, რომლებიც ურთიერთთანამშრომლობისა და კონკურენციის საფუძველზე აძლიერებენ როგორც საკუთარ, ისე მთელი კლასტერის კონკურენტულ უპირატესობებს. კლასტერის მთავარი თავისებურებაა ერთიანი დინამიკური სისტემის (უნიფიკაციის გა-

რეშე) შექმნა მაქსიმალური ეფექტიანობისა და კონკურენტუნარიანობის მისაღწევად.

თანამედროვე პრაქტიკაში ნაკლებად არის შესწავლილი რეგიონული კონკურენტუნარიანობის მექანიზმი და კლასტერების როლი რეგიონულ კონკურენტუნარიანობაში. კლასტერების განხილვა უნდა მოხდეს სხვადასხვა კონცეპტუალური მიდგომების მიხედვით: ინოვაციური პროცესი, სოციალური კაპიტალი და ეკონომიკური გეოგრაფია. კლასტერის გეოგრაფიული მასშტაბები შეიძლება იცვლებოდეს ქალაქის, რეგიონის, ქვეყნის ან მეზობელი ქვეყნების მიხედვით. კლასტერი შეიძლება ჩამოყალიბდეს სხვადასხვა ფორმით, მზა პროდუქციის მწარმოებელი ან მომსახურებით დაკავებული კომპანიები, ფინანსური ინსტიტუტები და სხვა. ასევე განსხვავებულია კლასტერის შემადგენლობაში მყოფი საწარმოების რაოდენობა; მსხვილი და მცირე ფირმების თანაფარდობა; ფირმების, ორგანიზაციებისა და ინსტიტუტების ურთიერთობის დონეები.

კლასტერების შემოქმედებითი საქმიანობა იმაში მდგომარეობს, რომ მისი მონაწილეების უმრავლესობა უშუალოდ არ უწევს კონკურენციას ერთმანეთს არამედ ემსახურება დარგის სხვადასხვა სეგმენტს. მათი შექმნა მეტად მნიშვნელოვანია განვითარების ინოვაციური გზაზე ეკონომიკის გასაყვანად, რაც მოითხოვს ინოვაციური პროცესის იმ მონაწილეთა მუდმივ კონტაქტებს, ვინც სამეცნიერო კვლევების, საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოების და სხვა საწარმოო პროცესის კორექტირებას ახდენენ. ასეთ ურთიერთობას კორპორაციული ინტერესებით განპირობებული თავისებურებებიც გააჩნია, რომლებიც უზრუნველყოფს ნებისმიერი ორგანიზაციის ინოვაციურ ინტეგრაციას, მისი სიდიდის მიუხედავად, საშუალო და მცირე ბიზნესი უფრო იოლად ეგუება კონიუნქტურის ცვლილებას, რადგან ნაკლებადაა დამოკიდებული მსოფლიოში ეკონომიკის მდგომარეობასა და დონეზე, ხოლო მსხვილი ნაციონალური და ტრანსნაციონალური კომპანიები ქმნიან მსხვილ ფინანსურ რესურსებს გრძელვადიანი სტრატეგიული მანევრის უზრუნველსაყოფად. სოფლად მცირე ბიზნესის კლასტერიზაციის ფუნქციონირება მიზნად ისახავს ახალი მცირე და საშუალო ბიზნესის წარმოქმნასა და განვითარებას. მისი მიზანია, ხელი შეუწყონ ახალბედა ფერმერებს, შედარე-

ბით ადვილად გადალახონ ბიზნეს საქმიანობის წამოწყებასთან დაკავშირებული სიძნელეები (საინვესტიციო სახსრების მოზიდვა, ახალი ტექნოლოგიების დამუშავება, ბიზნესის ოპტიმალური ორგანიზაციული ფორმის შერჩევა, ფირმის რაციონალური მართვა და ა.შ.

ამით მინიმუმამდე მცირდება რეგისტრირებულ, მაგრამ უმოქმედოდ მყოფი საწარმოთა რიცხვი, რომლებმაც საკუთარი ძალებით ვერ შეძლეს საქმის გაგრძელება (რეგისტრირებულ საწარმოთა 2/3 საქართველოში ამ მდგომარეობაშია). ეს, თავის მხრივ, ქვეყნის საგადასახადო ბაზის გაფართოებას და, რაც მთავარია, მცირე ბიზნესის განვითარებას და ბიუჯეტური შემოსავლების ზრდას იწვევს. აშშ-ს სოფლის მეურნეობის ინოვაციური სისტემების ფუნქციონირების მსგავსად, ჩვენს ქვეყანაში მიღებული უნდა იქნეს შესაბამისი სამთავრობო დადგენილება რომლის საფუძველზეც დამუშავდება კლასტერიზაციის კონცეფცია და მუშაპროგრამა. ყოველივე ეს ხელს შეუწყობს სოფლად მოსახლეობის მცირე ბიზნესში დასაქმებას და ქვეყნის ეკონომიკის აღმავლობას. აშშ-ის სოფლის მეურნეობის ინოვაციურ სისტემებში კლასტერიზაციის ფუნქციონირების შედეგად, სოფლად სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო მეწარმეობის განვითარებაში განსაკუთრებული ადგილი მცირე ბიზნესმა და მეწარმეობამ დაიკავა. ბაზრის პირობებში იგი სოფლად უზრუნველყოფს მრავალი სოციალური და სამრეწველო ხასიათის პრობლემის გადაწყვეტას, რომლებიც ადგილობრივი მმართველობის ორგანოების მთავარი ინტერესების სფეროს მიეკუთვნება.

ჰარვარდის (აშშ) უნივერსიტეტის მცირე მეწარმეობის განვითარების ცენტრის დირექტორის დოქტორ უილფრედ ლ. უაიტის აზრით, მცირე ბიზნესის არსი საზოგადოებრივი საქმიანობით განისაზღვრება, რაც გამოიხატება ჯერ ერთი – მომხმარებლისათვის საჭირო საქონლის შექმნა-მიწოდებით და მომსახურების გაწევით, მეორე – ხელსაყრელი სამუშაოთი ადამიანის უზრუნველყოფით და მესამე – ამის სანაცვლოდ წმინდა მოგების მიღებით. მცირე ბიზნესის გარეშე საბაზრო ეკონომიკა ვერ განვითარდება, აქედან გამომდინარე, საშუალო და მსხვილ მეწარმეებთან ერთად, მცირე საწარმოების განვითარება სტრატეგიული ამოცანაა. ამიტომ არის, რომ საზღვარგარეთის რიგ ქვეყნებში, მცირე ბიზნესის კლასტერ-

იზაცია ეკონომიკაში უმნიშვნელოვანეს როლს ასრულებს. მასზე მოდის ამ ქვეყნების (აშშ, იაპონია, გერმანია) საწარმოთა 90-95%, მთლიანი პროდუქციის 30-60% და ეროვნული შემოსავლის 55-60%.

საქართველოში, სტატისტიკის სახელმწიფო დეპარტამენტის მონაცემებით, სამეწარმეო სფეროს საწარმოთა 90-92% მცირე საწარმოები შეადგენს. ისინი პროდუქციის 25% აწარმოებენ, მაშინ როდესაც ეს მაჩვენებელი შეადგენს ჩინეთში 53,8%, ბელგიაში 50,3%, იტალიაში 53,9%; ამ მცირე საწარმოთა დინამიკის მაჩვენებელი საქართველოში არასახარბიელოა. 2000 წლიდან მცირე საწარმოთა რიცხვი, საშუალოდ წელიწადში მხოლოდ 0,4%-ითაა შემცირებული ეს მდგომარეობა იმის შედეგია, რომ მცირე ბიზნესის განვითარების აუცილებლობაზე კლასტერიზაციის თვალსაზრისით პრაქტიკულ ნაბიჯებს არ ვდგამთ. არადა, ცხადია, რომ საქართველო მეწარმეობის განვითარების დიდი პოტენციალის ქვეყანაა, მას გააჩნია როგორც ადამიანური, ასევე ბუნებრივი რესურსები.

მცირე ბიზნესის კლასტერიზაციის ანალიზი მიგვანიშნებს, რომ ამ ბიზნესის შეფერხება შეუძლია მრავალ ეკონომიკურ ფაქტორს. ამ ფაქტორების გამორიცხვის მიზნით კანონმდებლობამ დააწესა მცირე ბიზნესის ადმინისტრირების შექმნა, რომელიც წარმოადგენს დამოუკიდებელ ფედერალურ სააგენტოს ქ. ვაშინგტონში და აქვს რეგიონული ოფისები, რომლებიც მთელ ქვეყანაშია გაფანტული. გამოცდილი სეციალისტები კლასტერულ ექსპერტიზას უკეთებენ და ფინანსურ დახმარებას უწევენ მათ, ვინაც სურვილი აქვს მცირე ბიზნესის წამოწყებისა ან ვინც უკვე ეწევა მცირე ბიზნესს.

მცირე ბიზნესი ამერიკის შეერთებული შტატების აგრარულ სფეროში განსაკუთრებით პროდუქტიული გახდა ახალი ტექნოლოგიის კლასტერიზაციის განვითარების შედეგად, როგორცაა გაუმჯობესებული ელევატორები, წყლის სამართავი ტექნიკა და პესტიციდების კონტროლის ზონები. ტრაქტორის წინ მიმაგრებული გიგანტური ვაკუმ ხელსაწყო ბიგვაკი იწოვს მავნებელ მწერებს კალიფორნიის ფერმების მარწყვისა და სხვა პლანტაციებიდან. ჩვენი აზრით, კარგი იქნებოდა აღნიშნული ხელსაწყოების გამოყენება გურია-სამეგრელოს ხილისა და სიმინდის პლანტაციებში მავნებელი ცრუ ფარიანას წინააღმდეგ ბრძოლაში.

ამერიკის შეერთებული შტატების სოფლის მეურნეობა ფუნქციონირებს როგორც მსხვილი, საშუალო და წვრილი ერთიანი სისტემა, როგორც საკუთრების სხვადასხვა ფორმებიანი საწარმოების გარკვეული მთლიანობა. ამასთან, საწარმოო ერთეულის არც ერთი ტიპი არ სარგებლობს სხვების მიმართ აბსოლუტური უპირატესობით. სოფლის მეურნეობის ზოგიერთ დარგებში საშუალო და წვრილი საწარმოები კლასტერული თვალსაზრისით ისევე ეფექტიანებია, როგორც მსხვილი საწარმოები, ზოგჯერ კი აჭარბებენ კიდევ მათ შრომის ნაყოფიერების დონითა და დინამიკით. საშუალო საწარმოები დომინირებენ სიმინდის, სოიას, ბოსტნეულის, ხილისა და რძის წარმოებაში, მსხვილი საწარმოები – მეხორცულ მეცხოველეობაში, მებამბეობაში, ზოგიერთ სხვა დარგში. როგორც მსოფლიო პრაქტიკა მოწმობს, ზომებით, საკუთრების ფორმითა და მეურნეობრიობის სახეების განსხვავებული საწარმოების შეხამება აგრარულ სექტორში კლასტერული თვალსაზრისით, განპირობებულია სასოფლო-სამეურნეო წარმოების თავისებურებებით, მისი ცალკეული დარგების სპეციფიკითა და მთელი რიგი სხვა ობიექტური ფაქტორებით.

ამერიკის შეერთებული შტატების დღევანდელი სასოფლო-სამეურნეო პოლიტიკა წარმოედგენს 70 წლიანი პოლიტიკური დებატების, ცვლილებების, მოდერნიზაციისა და ახალი ექსპერიმენტების პროდუქტს. აქვე აღვნიშნავთ, რომ ამერიკაში სასოფლო სამეურნეო წარმოება საკმარისია არა მარტო 240 მილიონი ამერიკელის გამოსაკვებად, არამედ მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნებში დაახლოებით 42 მილიარდი დოლარის ღირებულების სოფლის მეურნეობის პროდუქტების ექსპორტირებისათვის. ამერიკელ ფერმერთა მიერ წარმოებული 200-ზე მეტი პროდუქტიდან მხოლოდ 23 ღებულობს პირდაპირ სახელმწიფოებრივ მხარდაჭერას ფასების სპეციალური გარანტიებისა და მწარმოებელთა შემოსავლების სპეციალური პროგრამების მეშვეობით.

კლასტერის ცნება ეკონომიკურ თეორიაში შემოღებული იქნა მაიკლ პირტერის მიერ. კლასტერიეს არის განსაზღვრულ დარგებში გეოგრაფიული ნიშნით კონცენტრირებული ურთიერთდაკავშირებული კომპანიების, სეციალიზებული მომწოდებლების, მომსახურების მომწოდებლებთან შესაბამის დარგებში მომუშავე ფირმების, ასევე მათ საქმიანობასთან დაკავშირებული ორგანი-

ზაციების, სააგენტოების, აგრეთვე სავაჭრო გაერთიანებების ჯგუფი, რომლებიც კონკურენციას უწევენ ერთმანეთს, მაგრამ იმავდროულად ეწევიან ერთობლივ საქმიანობას. კლასტერად ჩამოყალიბებისათვის გეოგრაფიულად მოსაზღვრე ურთიერთ-დაკავშირებული კომპანიები და მათთან დაკავშირებული ორგანიზაციები უნდა მოქმედებდნენ განსაზღვრულ სფეროში, აერთიანებდეთ ერთობლივი საქმიანობა და ავსებდნენ ერთმანეთს.

ტერმინი „კლასტერი“ ეკონომისტებს შორის პოპულარული გახდა 1900-იან წლებიდან. ამჟამად კლასტერული მიდგომების გამოყენება განიხილება, როგორც ტერიტორიების განვითარების ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტიანი გზა. კლასტერული სტრატეგია მსოფლიოში კონკურენტუნარიანობის ამადლების სახელმწიფო პოლიტიკის ერთ-ერთ ყველაზე პოულარულ ინსტრუმენტად იქცა. ჰარვარდის ბიზნესსკოლის მონაცემებით აშშ-ს ეკონომიკაში დასაქმებულთა 32%-ზე მეტს (საბიუჯეტო სექტორის გარდა) კლასტერები უზრუნველყოფს, შვედეთში – 39%-ს. შრომის მწარმოებლურობა ასეთ სექტორებში ქვეყნის საშუალო მაჩვენებელზე 44%-ით მეტია. ფრო მეტიც კლასტერული სექტორი არის ლოკალური ბაზრის მომსახურე სექტორების განვითარების მამოძრავებელი ძალა. მაგრამ ყველაზე მთავარი ისაა, რომ რაც უფრო განვითარებულია კლასტერები ცალკეულ ქვეყანაში, მით უფრო მაღალია ამ ქვეყანაში მოსახლეობის ცხოვრების დონე და კომპანიების კონკურენტუნარიანობა.

არსებობს კლასტერული პოლიტიკის დირიჟისტული და ლიბერალური მოდელები. ამ ორ მოდელს შემდეგი პრინციპული თავისებურებები გააჩნია: ლიბერალური კლასტერული პოლიტიკა ითვალისწინებს ბაზრის ზემოქმედების ჩამოყალიბებული კლასტერების შექმნას ხოლო დირიჟისტული მოდელის კლასტერების შერჩევა დარგობრივი და რეგიონული პრიორიტეტების გათვალისწინებით სახელმწიფო დონეზე ხდება. დირიჟისტული პოლიტიკა პრიორიტეტული კლასტერების ინოვაციური ინფრასტრუქტურის შექმნას დიდ ყურადღებას უთმობს.

ლიბერალური კლასტერული პოლიტიკის ძირითადი მიმდევრები არიან აშშ, კანადა, დიდი ბრიტანეთი; დირიჟისტულის – საფრანგეთი, ფინეთი, იაპონია, კორეა, შვედეთი.

სპეციალისტების აზრით, მიზანშეწონილია საქართველოში, ღირიჟისტული კლასტერული პოლიტიკის გამოყენება; საბჭოთა ეკონომიკაში თანამედროვე კლასტერული წარმონაქმნების პირველსახე იყო ტერიტორიული საწარმოო კომპლექსები (ტსკ), რომელიც წარმოადგენდა სოციალისტური საზოგადოების საწარმოო ძალების სივრცითი ორგანიზაციის ფორმას, რომელიც ყველაზე სრულად პასუხობდა მათი განვითარების ამოცანებს სამეცნიერო რევოლუციის პირობებში,

ჩვენი ქვეყნის ეკონომიკის გადასვლამ მეურნეობრიობის საბაზრო მოდელზე, ტსკ-ს ელემენტებისა და ურთიერთკავშირების სტრუქტურებიდან გააქრო მნიშვნელოვანი სტრუქტურაწარმომქმნელი რგოლი – წარმოებისა და პროდუქციის მიწოდების დავალება. პროდუქციის ძირითადმა და უმსხვილესმა მყიდველმა სახელმწიფომ დაკარგა თავისი როლი ტსკ-ს საქმიანობაში საზოგადოებრივი პროდუქტის განაწილების ხასიათის ცვლილებებთან დაკავშირებით. ასევე გაქრა არსებული საწარმოო-სამეურნეო კავშირები საწარმოებსა და თვით საწარმოებსა და სახელმწიფოს შორის.

ერთ-ერთი ამოცანა როგორც ქვეყნის, ისე რეგიონის ინოვაციური კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაში არის კლასტერიზაციის პოტენციალის გამოვლენა. ამასთან, დიდი ყურადღება უნდა დაეთმოს საქართველოს რეგიონების განვითარებისათვის პერსპექტიული კლასტერების შერჩევას და ჩამოყალიბებას, რეგიონული განვითარების სტრატეგიების შემუშავებას. სპეციალისტების აზრით, კლასტერი რეგიონებისა და ბიზნესის განვითარება საშუალებაა და არა მიზანი. უკანასკნელზე აქცენტის გადატანამ შეიძლება უარყოფით შედეგამდე მიგვიყვანოს. კლასტერული პოლიტიკის რეალიზაცია უპირველესად ქვეყნისათვის სტრატეგიული მნიშვნელობის დარგებში უნდა მოხდეს. ერთ-ერთი ასეთი დარგია სოფლის მეურნეობა, რომელიც დიდ როლს ასრულებს როგორც ქვეყნის, ისე მისი ცალკეული რეგიონის მდგრად განვითარებასა და სოციალურად ორიენტირებული საბაზრო ეკონომიკის ჩამოყალიბებაში. აგრარული კომპლექსისათვის დამახასიათებელია კლასტერის ზოგიერთი ნიშანი და მისი ტრანსფორმაცია საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებისა და ახლებური ხედვის განვითარებას საჭიროებს. აგრარული სექტორის განვი-

თარების პერსპექტივები რეგიონული აგრარული კლასტერების შექმნითაა შესაძლებელი. აღნიშნული პრობლემის მოგვარებისა და უფრო ძლიერ ეკონომიკურ სტრუქტურებში მცირე ბიზნესის ინტეგრირების ხელშეწყობის მიზნით, მიზანშეწონილია ინტეგრაციის სხვადასხვა ფორმების გამოყენება. ჩვენი აზრით, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს ფრენშიაზინგის გამოყენებასა და ბიზნესინკუბატორის შექმნას. მათი გამოყენებით მცირე და საშუალო ბიზნესისათვის გარანტირებული იქნება გასაღების ბაზრები, მათ შორის გაიზრდება საგარეო ბაზრებზე გასვლის შესაძლებლობები რეგიონებისათვის. მცირე და საშუალო ბიზნესისათვის კლასტერი არის განვითარების რეალური და ეფექტიანი საშუალება. ამიტომ ქვეყნისა და რეგიონის ხელმძღვანელობამ რეგიონული აგრარული კლასტერების შექმნას დიდი ყურადღება უნდა დაუთმოს.

კლასტერები იმპულსს აძლევენ აშშ-ს ეკონომიკის განვითარებას, ხელს უწყობენ ტერიტორიების ორგანიზაციის ახალი ქსელური რესურსების მობილიზებას, საფუძველს უყრიან აგრარული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობას.

მსოფლიოში კლასტერების აქტიური განვითარება მიიჩნევა ინოვაციური სამეწარმეო საქმიანობის ეფექტურ მიმართულებად. აშშ-ის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ რეგიონების ეკონომიკური განვითარება დამოკიდებულია ურთიერთდაკავშირებული ფაქტორების რთულ სისტემაზე, რომელთა შორის ტერიტორიულ განლაგებას და მაღალკვალიფიციურ პერსონალს არანაკლები მნიშვნელოვანი როლი აკისრია, თუმცა არა გადამწყვეტი. გარდა ამისა, არც დარგობრივი სტრუქტურა, არც ახალი მაღალტექნოლოგიური დარგები სრულად ვერ განსაზღვრავს რეგიონის ეკონომიკურ ზრდას. ყველაზე დინამიურად ვითარდებიან ის რეგიონები, სადაც ჩამოყალიბდა ინოვაციური კლასტერები – საწარმოსა და (სამრეწველო კომპანიების, კვლევითი ცენტრების, სამეცნიერო დაწესებულებების) სახელმწიფო მმართველობის ორგანოების, პროფკავშირების ტექნოლოგიური ჯაჭვით შეკავშირებული ძირითადი მწარმოებლების და მომხმარებლების კომპლექსი, რომლებიც სტიმულს აძლევენ ახალი ტექნოლოგიების გავრცელებას. ეს უპირველესად არის მეცნიერების, განათლების, დაფინანსების, სახელმწიფო პოლიტიკისა და მრეწველობის ურთიერთქმედების

ხასიათი და სტრუქტურა. სიცოცხლისუნარიანობით გამორჩეული ინოვაციური აქტივობის კლასტერები იქმნება დარგთაშორისი კავშირების დივერსიფიკაციის საფუძველზე. ტექნოლოგიური ცოდნისა და კავშირების სხვადასხვა წყაროების მრავალფეროვნება აიოლებს წარმოების ფაქტორების კომბინაციას და ნებისმიერი ინოვაციის წინამძღვარი ხდება.

აშშ-ში ინოვაციური კლასტერიზაციის თვალსაზრისით მებოსტნეობა და განსაკუთრებით დახურული გრუნტის მებოსტნეობა მემცენარეობის მეტად რთული დარგია. იგი ემყარება მეცნიერულ ცოდნას, უახლეს ტექნიკას და ტექნოლოგიას, შრომისა და წარმოების ორგანიზაციის მართვის ზედმიწევნით სრულყოფილ მეთოდებს. ეს საკითხი მეტად პრობლემატურია. მის მოგვარებას რეგიონული აგრარული კლასტერიზაციის თვალსაზრისით სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებულად უდგებიან. მაგალითად, აშშ-ის ნავთობმონოპოლიის „superior farmingis” მფლობელობაშია დახურული გრუნტის სათბურები არიზონის შტატის ტუსინის რაიონში, დამშრალი მიწების ზონაში. აქ მთელი წლის განმავლობაში მოჰყავთ პომიდვრის უხვი მოსავალი და ბაზარზე გასაყიდად ყოველდღიურად გაიტანება 4,5 ათასი ტონა. ფირმა, კლასტერული თვალსაზრისით, ახორციელებს ინოვაციებს მეცნიერების უახლესი მიღწევების გამოყენებით. სათბურებში ინტენსიურად იყენებენ მიწის ფართობებს, დამატებით აწყობენ იარუსებს მიწის სათანადო სისქის ყრილით ბოსტნეულის გამოსაყვანად. ისინი ფლობენ წარმოების ყველა სტადიაზე კლასტერული საირიგაციო ინოვაციური სისტემის უმაღლეს აგროტექნიკას, რომელიც განაპირობებს მთელი წლის მანძილზე ბოსტნეულის მყარ, უხვ მოსავალს. კომპანიის დახურული გრუნტის სასათბურე მეურნეობებში კლასტერული ინოვაციის გამოყენებით პომიდვრის მოსავალი 8-ჯერ მაღალია ღია გრუნტის მეურნეობებთან შედარებით. სათბურები განლაგებულია აეროპორტების სიახლოვეს, სათბურებიდან მიღებული ბოსტნეული თვითმფრინავებით მიეწოდება ქვეყნის რეგიონების მოსახლეობას.

აშშ-ის მეკარტოფილეობაში რეგიონული აგრარული კლასტერების შექმნით ინოვაციური თვალსაზრისით ჩამოყალიბდა მყარი სპეციალიზაცია რაიონული და ცალკეული ფერმერული მეურნეობების დონეზე. რამდენიმე შტატში ოპტიმალური ბუნებრივი

პირობები, მაღალხარისხოვანი პროდუქციის წარმოების საშუალებას იძლევა ნაკლები დანახარჯებით. აშშ-ს კარტოფილის წამყვან შტატად სამართლიანად ითვლება აიხადოს შტატი, სადაც იწარმოება ქვეყანაში წლიურად წარმოებული კარტოფილის 25%. აიხადოში კარტოფილი მოჰყავთ ძირითადად სარწყავ მიწებზე, ასევე მთის ზონაში, წარმოებული კარტოფილის 12% მოიყვანება ვაშინგტონის შტატში, 9% კი მეის შტატში. ამჟამად ხუთ შტატში (აიხადო, ვაშინგტონი, მეი, კალიფორნია და ნიუ-იორკი) მოიყვანება ქვეყანაში წარმოებული კარტოფილის 60%. საინტერესოა აღინიშნოს, რომ ჩამოთვლილი შტატების განსაზღვრულ შეზღუდულ ზონებში არის სათანადო ბუნებრივი პირობები, რომელიც განაპირობებს კარტოფილის გარკვეულ საქონლურ თავისებურებებს. მაგალითად, ფლორიდის შტატში ხარისხოვანი კარტოფილი მოყავთ ჰასტინგსის სამ ოლქში – სენტ-ჯონსის, ფლეგრევის და ატემენის, ხოლო მეის შტატში კი შესაბამისად არუსტუკის ოლქში; მინესოტას შტატში წითელი მდინარის ველზე; მიჩიგანში – ენინგსულის რაიონში, აიხადოში სამხრეთ დასავლეთის 10 ოკრუგში.

აშშ-ის სოფლის მეურნეობაში კარტოფილის ბაზარი წარმოადგენს რეგიონული კლასტერების ფუნქციონირების იმის ნათელ მაგალითს თუ როგორ ხორციელდება შრომის სარაიონთაშორისი დანაწილება. მაგალითად, სუბტროპიკული კლიმატის შტატები (ფლორიდა, კალიფორნია) დასპეციალიზებული საადრეო კარტოფილის წარმოებაზე, კლიმატურად ცივი ზონები კი (მეი, აიხადო, მიჩიგანი, მინესოტა) საგვიანო კარტოფილის მოყვანაზე. პირველნი მომხმარებელს ამარაგებენ კარტოფილით ზამთრისა და გაზაფხულის თვეებში, მეორენი კი ივნისიდან ნოემბრამდე. სახელმწიფო ინოვაციური პოლიტიკის კლასტერული მეთოდების რეალიზაციის შედეგად სატრანსპორტო საგზაო პარკის განვითარებულობა განაპირობებს პროდუქციის შორ მანძილებზე შეუფერხებელ გადაზიდვას და ქვეყნის სხვადასხვა კუთხის მოსახლეობას, უზრუნველყოფს ახალი კარტოფილის რიტმული მომარაგებით

კანადის ეკონომიკის კლასტერული განვითარების გამოცდილება ხასიათდება მრეწველობის განვითარებული სტრუქტურის არსებობით, მისი მაღალი ინოვაციური ხასიათით, ასევე

მაღალტექნოლოგიური კლასტერების შექმნის წარმატებული მაგალითებით.

კანადას დიდი გამოცდილება გააჩნია შემდეგი კლასტერული ინიციატივების რეალიზაციაში: ბიოტექნოლოგიური (მონრეალი, ტორონტო, ვანკუვერი, ოტავა, ჰალიფაქსი); საინფორმაციო ტელეკომუნიკაციური (ვანკუვერი, კალიგარი, კვებეკი და სხვა); მაღალი ტექნოლოგიების (მონრეალი, ტორონტო, ვანკუვერი); მეღვინეობის (ნიაგარა); კვების მრეწველობის (ტორონტო) და სხვა. საინტერესოა კანადის გამოცდილება კომპლექსური რეგიონული კლასტერების შექმნაში, რომლებიც აერთიანებენ მთელ რიგ სამრეწველო კლასტერებს (ედმონტონი).

კლასტერული პოლიტიკის მხარდაჭა იგრძნობა კანადის პროვინციების დონეზეც, იგი გამოიხატება სამეცნიერო გამოგონებათა დაფინანსებაში, საგანმანათლებლო პროგრამების რეალიზაციაში, საგარეო ინვესტიციების მოზიდვასა და თანმდევი მომსახურების გაწევაში. პროვინციების დონეზე კლასტერული პოლიტიკის მართვაში წამყვანი როლი აკისრია რეგიონული განვითარების სააგენტოებს – პროვინციების მთავრობასთან არსებულ მმართველ კომპანიებს. სააგენტოების მონაცემები ერთგვარი საძირკველია კლასტერული ინიციატივების წარმოქმნისა და მხარდაჭერისათვის, ისინი აყალიბებენ რეგიონის განვითარების სტრატეგიას და ქმნიან ბიზნესგეგმებს უახლესი მიზნების მისაღწევად.

კლასტერების შექმნის პროცესის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მაგალითია იაპონიის ეკონომიკის გამოცდილება, რომელიც თავდაპირველად ეფუძნებოდა მთელ რიგ მსხვილ, საშუალო და მცირე საწარმოების ქსელს შორის სუბსაიჯარო და სუბსაკონტრაქტო კავშირების სისტემის შექმნას. ტიპური მსხვილი იაპონური კლასტერი შედგება ერთი შედარებით მსხვილი სათავო საწარმოსაგან, რომელიც სარგებლობს გეოგრაფიულად მასთან ახლოს განლაგებული სუბსაიჯარო ფირმების ორი ან სამი დონის მომსახურებით. ვერტიკალური ინტეგრაციის ნაცვლად, პირველი დონის დამოკიდებული სუბმოიჯარეები სათავო საწარმოსთან დაკავშირებული არიან გრძელვადიანი ხელშეკრულებებით ანალოგიურადაა მოწყობილი პირველი და შემდგომი დონეების მომწოდებლების კავშირები.

იაპონიაში არის კონკრეტული გადაწყვეტილებების რეალიზაციის გამოცდილება კუნძულ ხოკაიდოში, სადაც 1990-იანი წლების პირველ ნახევარში შეიქმნა სამრეწველო კლასტერების მდგრადი განვითარების უზრუნველყოფისა და განვითარების სტიმულირების ცენტრალური ორგანიზაცია.

იტალიაში რეგიონული კლასტერების განვითარებისადმი ინტერესი ეყრდნობა ინდუსტრიული ოლქების განვითარების წარმატებულ გამოცდილებას. ინდუსტრიული ოლქების საწარმოები ამაღლებენ თავიანთ ტექნოლოგიურ დონეს, იწყებენ ექსპანსიას სხვა რეგიონებში. ასე მაგალითად, ხილის გადამამუშავებიდან ისინი გადადიან კონსერვების წარმოებისათვის მოწყობილობების გადამამუშავებაზე, გადამამუშავების ფუნქციებს კი აკისრებენ სამხრეთის რეგიონებს. ფეხსაცმლის მწარმოებელი საწარმოები იწყებენ მისი წარმოებისათვის მოწყობილობების გამოშვებას. სამომხმარებლო ხასიათის პროდუქციის აწყოების ფუნქციები გადაეცემა მესამე ქვეყანას.

მსოფლიოში იზრდება მოთხოვნა ორგანული მიწათმოქმედების ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქციაზე, რომელსაც აგრომწარმოებლებისათვის ბევრად მეტი მოგება მოაქვს, ვიდრე სასოფლო-სამეურნეო ნედლეულის გაყიდვას ბაზარზე. ამ პირობებში უკრაინისათვის ძალზე მნიშვნელოვანია მის ცალკეულ რეგიონებში ორგანული მიწათმოქმედების ტექნოლოგიების დანერგვა. უკრაინაში ორგანული მიწათმოქმედების კლასტერისა და მასთან ახლოს მყოფი სოფლის ტურიზმის კლასტერისათვის განსაკუთრებით ვარგისია დუნაისპირა რეგიონი. საზოგადოებრივი ფერმერული ეკოლოგიური ორგანიზაციები გახდნენ ორგანული მიწათმოქმედებისა და მწვანე ტურიზმის კლასტერის შექმნის ინიციატორები.

კლასტერებს დიდ დახმარებას უწევენ სომხეთში როგორც მთავრობა, სომხეთის სავაჭრო სამრეწველო პალატა, საქმიანი ორგანიზაციები, ისე სომხური დიასპორა, რომელიც აქტიურად ეხმარება ფინანსური რესურსებით და ხელს უწყობს ახალი ტექნოლოგიების ტრანსფერტს. უკანასკნელ წლებში განსაკუთრებით გააქტიურდა სომხეთის ფარმაცევტული კლასტერი, რომლის უნიკალურობა მდგომარეობს სამკურნალო ბალახებისაგან დამზადებული მედიკამენტების წარმოებაში.

ყაზახეთში ეროვნული ეკონომიკის დივირსიფიკაციის მიზნით, ჯერ კიდევ 2003 წელს დაამტკიცეს ინდუსტრიულინოვაციური განვითარების სტრატეგია 2015 წლამდე. რაც საფუძვლად დაედო ეროვნული კლასტერების ჩამოყალიბებას ნავთობის, გაზის, კვებისა და საფეიქრო მრეწველობის, საამშენებლო მასალებისა და ტურიზმის, ინჟინერინგის, სატრანსპორტო-ლოგისტიკური მომსახურების სექტორში.

ამრიგად, მსოფლიო პრაქტიკა მოწმობს, რომ სამრეწველო პროგრესი უზრუნველყოფს არა ცალკეულ საწარმოებს, არამედ მათ გაერთიანებებს, ჯგუფებს, კლასტერებსა და ქსელებს.

საზღვარგარეთის ქვეყნებიდან გამომდინარე, კლასტერული მიდგომა მთელ მსოფლიოში აღიარებულია როგორც ეკონომიკათა კონკურენტუნარიანობის ამაღლების პოლიტიკა. უნდა ვაღიაროთ საქართველოში მსხვილი კონკურენტუნარიანი სტრუქტურების შექმნის აუცილებლობა. ასეთი სტრუქტურები შეიძლება იყოს დარგთაშორისი კლასტერული წარმონაქმნები, რომლებიც ხელს უწყობენ ეკოლოგიური პრობლემების გადაწყვეტას და უზრუნველყოფენ ეკონომიკის განვითარებას. ამ მხრივ გადაუდებლად გვეჩვენება თუშური ცხვრის კლასტერის შექმნის აუცილებლობა. თუშური ცხვარი იძლევა ეკოლოგიურად მაღალი ხარისხის ხორცს. აქვს თეთრი ფაფუკი ელასტიური, მბზინავი მატყლი. წელიწადში ორჯერ იკრიჭება.

ისრაელელმა და არაბული ქვეყნების ბიზნესმენებმა შეისწავლეს ადგილებზე ზამთრისა და ზაფხულის ალპურ საძოვრებზე თუშური ცხვრის გამოზამთრება იალაღობის საკითხები. ისინი დარწმუნდნენ თუშური ცხვრის ეკოლოგიურად სუფთა მაღალი ხარისხის პროდუქციის ღირსებებში. შემოდგომით თუშური ცხვარი დიდი რაოდენობით იყიდება აღნიშნულ ქვეყნებში. მეცხვარეობის კლასტერული ეკონომიკის არქონის პირობებში მეზობელი სომხეთიდან შემოჰყავთ სომხური ჯიშის ბალბასის ცხვარი და უცხოელ მყიდველებზე ასაღებენ თუშურ ცხვრად. ჩვენი მეცხვარეობა დიდად ზარალდება. მეცხვარეობის კლასტერიზაციის პირობებში სახელმწიფო ვალდებული იქნებოდა, დაეცვა ჩვენი ცხვარ-მეცხვარის ინტერესები და ხელი შეეწყო ცხვრის ხელსაყრელ პირობებში რეალიზაციისათვის. როგორც ქვეყნის, ისე რეგიონული კონკურენტუნარიანობის ამაღლებაში აშშ-ს გამო-

ცდილების და ქვეყნის სპეციფიკური პირობების შესწავლის საფუძველზე უნდა განხორციელდეს კლასტერული პოლიტიკის ჩამოყალიბებისა და რეალიზაციის მეთოდოლოგიური საფუძველი მემცენარეობის დარგებში. ქვეყანას უნდა გააჩნდეს კლასტერების შექმნისა და განვითარების კონცეფცია, უნდა დამუშავდეს კლასტერების შექმნისა და მათი განვითარების პოტენციური პროექტები და განისაზღვროს მათი როლი ქვეყნის რეგიონების განვითარებაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. აბესაძე რ. ინოვაციები - ეკონომიკური განვითარების მთავარი ფაქტორი. თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული, თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა, თბ., 2014.
2. ამერიკის ეკონომიკა – ზოგადი საფუძვლების მიმოხილვა, ამერიკის შეერთებული შტატების საინფორმაციო სააგენტო. 2010.
3. რევიშვილი ზ. საქართველოს აგრარული განვითარებისა და პოლიტიკის თეორიული საკითხები. თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო-სამეცნიერო პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული, თბ., 2015.
4. რუხაძე ს. აშშ-ის სახელმწიფო რეგულირების საკითხები, თბ., 1994.
5. ქავთარაძე თ. აგრარული რეფორმა საბაზრო ეკონომიკის პირობებში და საქართველო “მეცნიერება”, თბ., 2003.
6. ქისტაური ნ. ინოვაციებისა და ცვლილებების მართვის თანამედროვე პრობლემები. თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო სამეცნიერო პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული, თბ., 2015.
7. ხარაიშვილი ე. ინოვაციური განვითარების პრობლემები საქართველოს ფერმერულ მეურნეობებში. თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის საერთაშორისო სამეცნიერო პრაქტიკული კონფერენციის მასალების კრებული. თსუ პ. გუგუშვილის ეკონომიკის ინსტიტუტის გამომცემლობა ტ. II. თბ., 2012.
8. ჩიქავა ლ. ინოვაციური ეკონომიკა. საგამომცემლო ფორმა სიახლე, თბ., 2006.

9. [www, fao, org/corp/statistics](http://www.fao.org/corp/statistics).
10. Освоение инновации в агропромышленном комплексе опыт и проблемы – М. : ФГУ РССК, 2006, с. 136.
11. Changes in market organization and practices of the potato industry. Hastings Area. Florida 1958-1968. Washington, 1970.
12. Kyle L.P. Business analysis summary for potato farms 1973. East-lansing, 1974.

Tengiz Kavtaradze

**CLUSTERING IN INNOVATIVE SYSTEMS OF
THE US AGRARIAN SECTOR AS A SMALL BUSINESS
DEVELOPMENT OPPORTUNITY AND THEIR EXPERIENCE**

Summary

The work has been studied in US agriculture systems as a function of clusters as an innovative infrastructures and their expansion in general in Georgia. In the paper it is the first to say that the modern competitiveness of the regional competitiveness is less well understood in the role of clusters in competitiveness. It is established that clusters facilitate the emergence and development of new small and medium businesses. We believe in the research of the research: In clustering terms in Georgia, the main and largest buyer of the product has lost its role in the change of the social product distribution in the activities of the territorial industrial complexes. In the paper, the first proposed proposals about the necessity of establishing the Tusheti sheep cluster in Georgia. As the US and the European Union, as the country and the region's competitiveness, the gardening industry should be quickening clusters of viticulture, wine, tropical, subtropical crops and other fields.